

ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОБРАЗИ МАКРОРАЙОНІВ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

М. С. Дністрянський

Доктор географічних наук, професор кафедри географії і туризму
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Розкрито сутність політико-географічного образу як форми інформаційного відтворення реальної політико-географічної ситуації в державі чи регіоні, в основі якої знання про об'єктивні знакові історично-географічні передумови, співвідношення в етнонаціональному та релігійному складі населення, розподіл впливу основних політичних сил та найбільш показові характеристики геополітичної свідомості громадян. Характерні риси політико-географічних образів макрорайонів України відображено у вигляді таблиці. На основі порівняльного аналізу політико-географічних образів макрорайонів України виділено найбільш проблемні моменти формування загальнонаціональної ідентичності.

АБСТРАКТ

A cikk áttekinti a politikai földrajzi imázs lényegét mint egy adott ország, illetve térség valós politikai földrajzi helyzete információs leképzésének formáját, melynek alapját az objektív történelmi-földrajzi előfeltételekkel, a népesség etnikai és vallási összetételével, a meghatározó politikai erők befolyásának eloszlásával és a polgárok geopolitikai öntudatának a legszemléletesebb mutatóival kapcsolatos ismeretek képezik. Ukrajna nagy térségeipolitikai földrajzi imázsának a jellemző vonásai táblázatos formában vannak bemutatva. A szerző a nagytérségeipolitikai földrajzi arculatok összehasonlító elemzése alapján rávilágít az össznemzeti identitás formálódásának leginkább problémás mozzanataira Ukrajnában.

Місце кожної держави в системі глобальних територіально-політичних співвідношень, її сприйняття в світі на експертному та ментально-побутовому рівнях залежать від політико-географічного образу цієї держави, який формується поєднанням основних сутнісних характеристик територіально-політичної системи та геополітично-ментальних архетипів й стереотипів політичної поведінки громадян. Тобто політико-географічний образ території

– це відбірна інформація, яка стисло розкриває основні риси політико-географічного становища держави чи регіону, їхній сукупний потенціал, проблеми розвитку та взаємин з іншими суб'єктами, а також й особливості геополітичної свідомості населення.

Поняття «географічний образ», з огляду на його пізнавальне та інформативне значення, набуває все більшого поширення

в сучасних зарубіжних дослідженнях в рамках нового наукового міждисциплінарного напрямку – імажинальної географії¹. Відзначаючи окремі переваги такого підходу, зауважимо, що в сучасній «образній географії» часто перебільшується роль лише суб'єктивних географічних уявлень та цільових установок, а применшується значення об'єктивних передумов². Іноді і загалом ставиться питання, що географічний образ – це лише продукт цілеспрямованого конструювання і його інформаційний зміст може і зовсім не відповідати реаліям³. Таке розуміння географічного образу, на наш погляд, може мати місце лише в контексті вузьких прагматичних цілей, наприклад, у рекламуванні території, і його реалізація не має пізнавального значення. Перебільшенням є трактування політико-географічного образу країни чи регіону як начебто іманентних запрограмованих («закодованих») властивостей, яке помітне в підходах до визначення т. зв. «геополітичних кодів» різних територій⁴. Дійсно, інерція культурно-політичних нашарувань і впливів, попереднього суспільно-географічного положення завжди проявляється в геополітичній поведінці населення різних частин світу, але це ще не дає підстав для висновків про фатальну заданість чи позиційну детермінованість якихось політичних стереотипів, їхню незмінність⁵. Так само географічні образи територій не можна ототожнювати

з окремими суб'єктивними уявленнями про цю територію, хоча такі уявлення можуть слугувати певними характеристиками географічного образу. Тому, зважаючи на когнітивні потреби, поняття «географічний образ» треба насамперед розглядати як форму інформаційного відтворення реальної географічної ситуації, в основі якої знання та символи, що спираються на об'єктивні географічні реалії. Тобто між реальною географічною дійсністю і географічним образом так чи інакше має бути відношення ізоморфізму. З огляду на це, в структурі політико-географічного образу доцільно виділити такі три основні складові: 1) знання про об'єктивні знакові історичні політико-географічні передумови (насамперед щодо участі регіону в загальнодержавному історичному процесі, історії формування державної території, визначних подій загальнонаціонального значення) та унікальні історичні символи країни чи регіону, а також суттєві соціально-економічні обставини, які так чи інакше впливають на її політичне становище та його суб'єктивне сприйняття; 2) особливості геотноткультурних співвідношень в структурі населення, основні параметри територіально-політичної системи та характерні риси впливу основних політичних сил; 3) найбільш показові характеристики геополітичної свідомості (система політичних цінностей, морально-політичних традицій та соціокультурних пріоритетів населення, його поглядів на територіально-політичний світоустрій та місце у ньому своєї країни). Як бачимо, в «образній» інформації акцентують увагу на унікальних, знакових, показових елементах, які можуть слугувати своєрідними «реперами» розпізнавання кожної території. Для глибшого розуміння цього поняття слід наголосити, що політико-географічний образ країни чи регіону – це не всебічна їхня політико-географічна характеристика, а лише конденсоване поєднання

¹ Daniels S. Place and Geographical Imagination // Geography, 1992. №4.

² Влах М. Р. Поняття географічний образ в гуманістичній географії // Проблеми української термінології: зб. наук. пр. – 2014. – С. 63 -65.

³ Замятин Д. Н. Метагеографія: Пространство образов и образы пространства. – М.: Аграф, 2004.

⁴ Дергачев В. А. Геополитический словарь-справочник. – К.: КНТ, 2009. С. 107.

⁵ Дністрянський М. С. Закони геополітики: історичні міфологеми, ідеологічні установки чи реальні глобальні тренди // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.-2013. №16. С. 163 – 168.

тих елементів, які мають значуще чи, в окремих випадках, іміджеве значення, і визначають тренди подальшого розвитку.

На глобальному рівні образне поєднання усіх знакових рис розкриває політико-географічну самобутність держави, забезпечує її ідентифікацію в світовому політичному просторі. Але якщо з міжнародного погляду політико-географічний образ держав виглядає як єдине ціле, то у внутрішньодержавному вимірі він не є однорідно-монолітним, а проявляється як багатогранний синтез відповідних образів окремих регіонів. Особливо це стосується найбільших частин державної території, т. зв. макрорайонів, формування яких є суспільно-географічною закономірністю, інтегрально розкриваючи основні сутнісні відмінності суспільно-географічного простору країн. Саме в розрізі таких великих районів, кожному з яких притаманний свій набір характерних політико-географічних рис, проблем розвитку, а також і особливостей геополітичної свідомості населення, і проглядається краще усебічність й багатогранність політико-географічного образу держави. Тобто сукупне поєднання макрорайонних політико-географічних образів і створює збірний образ держави.

Оскільки різні частини державної території по-своєму ідентифікуються із загальнонаціональною ідеєю та загальнонаціональним образом, то об'єктивне відображення та зіставлення політико-географічних образів макрорайонів держави на предмет їхньої спорідненості дає підстави для висновків про рівень територіально-політичної консолідації держав. Зіставлення складових політико-географічних образів макрорайонів дає змогу виділити чинники, що зближують чи віддаляють такі великі райони, виявляючи і ступінь міжрегіональної компліментарності та,

в окремих випадках, поширення й стереотипів антагоністичного взаємсприйняття, що, своєю чергою, можна розглядати як одну з передумов виникнення різних конфліктних ситуацій. Розкриваючи деякі суперечності геоментальної поєднаності, макрорайонні політико-географічні образи можуть слугувати інформаційною основою для внесення в процесі реалізації внутрішньої геополітики необхідних коректив в ментально-політичні орієнтації населення регіонів з метою зближення ціннісних орієнтирів та політичних поглядів. Тобто політико-географічні образи до певної міри можуть зазнати певної реконструкції в заданому напрямі. І свій вклад в конструювання нового політико-географічного образу держави чи макрорайонів, який, виходячи із загальнонаціональних інтересів, спирався б на об'єктивні реалії й відповідав би новим запитам суспільства, могли б внести усі зацікавлені суб'єкти (державні структури, групи громадян) в процесі цілеспрямованої діяльності. Отже, всебічне відтворення політико-географічних образів держав і макрорайонів – це і відображення результатів об'єктивних геополітичних, геокультурних і геокономічних процесів, зв'язків й співвідношень, і *методологічний прийом пізнання сутності територіально-політичного світоустрою, й інформаційний орієнтир в процесі конструювання оптимальних територіально-політичних співвідношень.*

В методології дослідження політико-географічних образів найважливіше і найскладніше відібрати, використовуючи логічні методи, ті елементи, які розкривають найсуттєвіші політичні риси країни чи регіону. Причому підходи до виділення політико-географічних образів держав і регіонів є дещо іншими, зважаючи на те, що лише держави є окремими територіально-політичними системами та суб'єктами міжнародно-політичних

відносин, а політико-географічна значущість регіонів проявляється здебільшого опосередковано в контексті формування внутрішньодержавних співвідношень. Основою методики вивчення політико-географічних образів є порівняльно-регіональний аналіз з використанням схем моделювання, табличного та картографічного методів.

В процесах районоформування, характерних для всіх країн світу, провідну роль могли зіграти різні чинники, наприклад, вплив таких природних передумов, як гори, великі ріки, відмінності релігійного складу населення, за якими стоїть і відмінності культурного ландшафту, а також суттєва диференціація за рівнем заселення та економічного освоєння території. В Україні виокремлення великих суспільно-географічних макрорайонів, які об'єднують одну чи кілька адміністративних одиниць вищого рівня, зумовлено насамперед особливостями історико-географічного розвитку, етногеографічними параметрами (частка етнічних українців і етнічних меншин, етнічна мозаїчність, структура населення за рідною мовою, ступінь асиміляції) та в окремих випадках – суттєвою диференціацією соціально-економічних умов (рівня урбанізації, співвідношенням основних секторів економіки), які зумовили й поширення різних проявів регіональної самоідентифікації. З урахуванням означених чинників виділяються: 1) Закарпатський район (Закарпатська область); 2) Галицький район (Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області); 3) Волинський район (Волинська і Рівненська області); 4) Буковинсько-Північно-Бессарабський район (Чернівецька область); 5) Подільсько-Поліський район (Вінницька, Житомирська, Хмельницька області); 6) Центрально-Правобережний район (Київська, Кіровоградська, Черкаська області); 7)

Центрально-Лівобережний район (Полтавська, Сумська, Чернігівська області); 8) Дніпровсько-Харківський район (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області); 9) Донецький район (Донецька і Луганська області); 10) Одеський район (Одеська область); 11) Центрально-Причорноморський район (Миколаївська і Херсонська області); 12) Кримський район (АР Крим)⁶. Об'єктивність цього макрорайонного поділу засвідчена тим, що межі районів позначають суттєві зміни всіх складових суспільно-географічного простору України. Так, при переході від одного макрорайону до іншого не лише відбувається кількісний стрибок за основними параметрами етнонаціональної структури, але й помітні зміни соціальної, а у деяких випадках й релігійної структури населення. Здебільшого з цієї схемою макрорайонування поєднуються й особливості рівня урбанізації, структури розселення, демогеографічної та економіко-географічної ситуації в Україні. Для деяких з означених суспільно-географічних макрорайонів характерний порівняно високий рівень регіонально-соціальної самоідентифікації. І що особливо важливо в політико-географічному аспекті: всі райони виділяються характерними рисами політичної активності населення, яка проявилася під час усіх останніх виборчих кампаній.

Зважаючи на вплив попередніх періодів історико-географічного розвитку, ця модель районування України відображає і суттєві відмінності впливу основних ідеологій (української націонал-демократії, соціал-демократії, лібералізму, російського великодержавництва, радянського комунізму та деяких інших) і відповідно – географії виборів в Україні. Виділення таких районів розкриває і деякі

⁶ Дністряньський М. С. Суспільно-географічне макрорайонування України: нові методологічні підходи і пропозиції // *Limes*, 2014.-Т. 1. С. 11 – 21

особливості структури релігійно-культурної сфери, головно щодо співвідношення греко-католиків, православних Київського і Московського патріархатів, протестантів, мусульман та ін., яка своєю чергою впливає на рівень міжетнічної компліментарності (підсвідомої симпатії чи антипатії). Окрім об'єктивних передумов, на особливості політичної ситуації окреслених районів і на їхні політико-географічні образи так чи інакше впливають зовнішні чинники (геополітичне положення, політика сусідніх держав).

Послідовний відбір та відображення основних історичних політико-географічних моментів, суспільно-географічних передумов, суттєвих особливостей етнокультурного складу населення, поширення культурних символів, характерних рис геополітичної свідомості дає змогу синтезувати у вигляді таблиці й основні складові політико-географічного образу цих макрорайонів (див. табл. 1). Їхній порівняльний аналіз свідчить про наявність багатьох спільних рис, які могли б скласти основу загальнодержавного образу. Так, з історико-географічних позицій особливо важливо, що в українські державотворчі процеси останніх століть фактично були втягнуті майже всі регіони сучасної України, незалежно від того, у складі яких держав вони перебували, але різною мірою⁷. Враховуючи такі чинники, як а) ступінь територіально-політичної пов'язаності з історичним ядром країни; б) наявність історичних осередків політичної боротьби за незалежність; в) формування у минулому центрів українського соціально-культурного життя найнижчим ступенем інтегрованості з українською державницькою ідеєю виділяється лише

Крим, який, найпізніше увійшовши до складу УРСР, а тому мало ідентифікувався з Україною навіть в радянській формі. Хоча Кримський півострів тією чи іншою мірою також був пов'язаний з ядром України впродовж майже всього історичного часу. На жаль усі моменти історико-культурно-географічної єдності регіонів, їхньої пов'язаності з ядром країни та участі в державотворчих процесах не актуалізовані в інформаційному просторі, іноді навіть стерті новітніми політичними технологіями провокування регіонального розколу, а тому так і не стали стійкими стереотипами геополітичної свідомості як важливої складової політико-географічного образу.

Подібними загалом є географічні образи макрорайонів і в економіко-географічному та геоетнокультурному вимірах. Лише деякі з макрорайонів виділяються в цьому контексті помітною специфікою: з економіко-географічного погляду - це Донецький та Харківсько-Дніпровський, з етногеографічного - АР Крим, Донецький, Одеський, Закарпатський і Буковинсько-Північно-Бессарабський, з релігійно-географічного - Галицький, Закарпатський та Кримський. Разом з тим, через неадекватну інформаційну політику відмінності цих районів в буденних уявленнях суспільства суттєво гіперболізовані.

⁷ Склярська О. І. Політико-географічні процеси в Закарпатській і Чернівецькій областях: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011. - С. 48

Таблиця 1. Структура політико-географічних образів макрорайонів України⁸

Суспільно-географічні макрорайони України	Найбільш суттєві історико-географічні моменти	Важливі соціально-економіко-географічні передумови	Основні риси геоетнокультурного складу населення та етнокультурних взаємин	Деякі суттєві риси геополітичної свідомості та напрями політичної активності населення	Загальні особливості поширення та електорального впливу політичних сил
Закарпатський (Закарпатська обл.)	Тривалий історичний розвиток у відриві від інших українських регіонів. Перебування в складі сусідніх держав, найбільше – у складі Угорщини. Слабка втягнутість в український національно-культурний рух до XX ст. Ідентифікація з українською державністю на Хустському вічі (січень 1919 р.) та в часи Карпатської України (1939р.).	Найнижчий рівень урбанізації населення (менше 40%) і водночас найвищий коефіцієнт його природного приросту. Помітне відставання в промисловому розвитку. Валовий регіональний продукт приблизно удвічі менший, ніж у середньому по державі.	Частка етнічних українців – 80,5%. Проблема русинства як псевдо-етнічної групи. Найбільша етнічна меншина – угорці (12,1%). Порівняно високий ступінь етнопонаціональної та етнмовної відповідності в структурі населення. В релігійній структурі – переважання громад УПЦ (МП), Ужгородської Мукачівської греко-католицької єпархії, організаційно не пов'язаної з УТКЦ, а також Угорської реформатської церкви. Мале представництво УПЦ КП.	Підтримка більшістю населення незалежного державно-політичного розвитку України. Пріоритет економічної складової у баченні державних інтересів. Деяка популярність серед меншості населення автономістських ідей, виняткової пріоритетності регіональних інтересів. Деяке відчуження від сусідніх районів. Політичне русинство як особливий варіант сепаратизму. Поширення серед угорської групи ідеї створення Притисянського адміністративного району.	Активність на виборах є порівняно низькою. Приблизно 40% виборців готові підтримати українські національно-демократичні сили. Значний вплив адміністратури та місцевих великих бізнес-груп.
Буковинсько-Північно-Бесарабський (Чернівецька обл.)	Історична пов'язаність з Галичиною. Тривале перебування в складі Молдавської держави. Українське культурно-політичне піднесення у XIX – на поч. XX ст. Буковинське віче (листопад 1918 р.) про приєднання до ЗУНР. Окупація Румунією впродовж 20-30-х років XX ст.	Низький рівень урбанізації населення (близько 40%). Вищий середній значень коефіцієнт його природного приросту. Виробництво промислової продукції та обсяги валового регіонального продукту на одну особу є найменшими в державі.	Частка етнічних українців – 75,0%. Найбільші етнічні групи – румуни (12,5%) і молдавани (7,3%). Порівняно високий ступінь етнопонаціональної та етнмовної відповідності. В релігійній структурі – переважання громад УПЦ (МП) (понад 30%). Частка громад УПЦ КП є меншою 20%.	Досить значна підтримка незалежного державно-політичного розвитку України, особливо у Буковинській частині. Послання культурної та економічної складових у баченні державних інтересів. Недостатня інтегрованість в українське суспільство румунської етнічної групи.	Активність громадян на виборах є дещо нижчою середніх по Україні значень. Провідний вплив українських національно-демократичних сил (понад 50%). У віддалених бесарабських районах більший вплив адміністратури. Зберігається у цій частині області і деякий вплив комуністичної ідеології.

⁸ Джерела: 1. Атлас історії української державності / В. Грипеляк, І. Дикий, І. Ровенчак. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2013. 2. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. – К.: Державний комітет статистики України, 2003. 3. Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К.: Техніка, 2014.

<p>Волинський (Волинська і Рівненська обл.)</p>	<p>Багаті традиції української державності князівського періоду. Повністю високій ступінь втягнутості в українські державотворчі процеси. Волинь – один з основних епіцентрів боротьби УПА за незалежність України в часи Другої світової війни та в повоєнний період.</p>	<p>Рівень урбанізації суттєво нижчий середнього (приблизно 50%). Додатний природний приріст. Значно менші середні значення обсягів валового регіонального продукту на одну особу.</p>	<p>Дуже високий ступінь етнічної однорідності (частка етнічних українців становить близько 96%). Велика перевага православної населення (приблизно однакові співвідношення вірних УПЦ КП та УПЦ (МП)).</p>	<p>Значна підтримка незалежного державно-політичного розвитку України. Поєднання культурної та економічної складових у трактуванні державних інтересів. Переважаюче бачення України як національної держави.</p>	<p>Активність громадян на виборах значно вища, ніж в середньому по Україні. Переважаючий вплив українських національно-демократичних та націоналістичних сил (60-75%). У віддалених польських районах більший вплив адмінресурсу, є також і незначний вплив комуністичної ідеології.</p>
<p>Галицький (Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська обл.)</p>	<p>Багаті традиції української державності князівського періоду. Галичина – епіцентр українського політичного руху другої пол. XIX – поч. XX ст. Утворення ЗУНР. Діяльність ОУН-УПА впродовж 30-40 – х років XX ст. Львів – символ культурно-політичного опору більшовицькій владі впродовж 60 – 80 х років XX ст.</p>	<p>Рівень урбанізації нижче середнього по Україні (понад 50%). Коефіцієнт природного приросту від'ємний, але дещо вищий середніх значень. Значно менші середнього рівня обсяги валового регіонального продукту на одну особу. Деіндустріалізація Львівської та низький рівень індустріалізації Тернопільської області.</p>	<p>Дуже високий ступінь етнічної однорідності (частка етнічних українців становить понад 96%). Велика більшість населення – греко-католики. На півночі Тернопільської області переважає православне населення, переважно УПЦ КП.</p>	<p>Активна підтримка незалежного державно-політичного розвитку України. Пріоритетність етнокультурної складової у баченні державних інтересів. Невизначеність економічних аспектів патріотизму. Яскраво виражене бачення України як національної держави.</p>	<p>Активність громадян на виборах значно вища, ніж в середньому по Україні. Домінуючий вплив українських національно-демократичних та націоналістичних партій (80-90 %). У більших містах – українських ліберально-демократичних (до 30%).</p>
<p>Подільсько-Поліський (Вінницька, Житомирська і Хмельницька обл.)</p>	<p>Давні традиції української державності за певної віддаленості від українського культурно-політичного руху. Активні воєнні дії в часи українських революцій 1648 - 1676 рр. та 1917 – 1921 рр. Кам'янець-Подільський як один з найяскравіших історичних центрів України.</p>	<p>Невисокий рівень урбанізації. Від'ємний природний приріст, значно нижчий середніх значень. Недостатній індустріальний розвиток. Значний потенціал агробізнесу.</p>	<p>Досить високий ступінь етнічної однорідності (частка етнічних українців становить понад 92%). Понад 98% з них вважають рідною українську мову. Частка етнічних росіян – близько 4%. Найбільше в Україні зосередження етнічних поляків (у Житомирській обл. - 3,5%). В релігійно-конфесійному аспекті – переважають громади УПЦ (МП) та УПЦ КП. Досить значна кількість громад РКЦ в містах компактного проживання етнічних поляків.</p>	<p>Досить значна підтримка незалежного державно-політичного розвитку України. Поєднання економічної та культурної складових у трактуванні державних інтересів. Соборницькі орієнтації. Локальні прояви радянської ментальності.</p>	<p>Активність громадян на виборах є здебільшого середньою по Україні. Вплив українських національно-демократичних та націоналістичних сил коливається в межах 40 – 55%. До 20% населення готові проголосувати за лівоцентристські партії. Менше 6% населення орієнтується на прокомуністичні сили.</p>

<p>Центрально-Південно-Західний (Київська, Кіровоградська, Черкаська обл., м. Київ)</p>	<p>Давні традиції української державності часів Київської Русі й козащини. Київ – символ та епіцентр боротьби за незалежну Україну в 1917 – 1921 рр. та в новітні часи.</p>	<p>Дещо вищий середнього (завдяки столиці) рівень урбанізації населення. Демографічна ситуація в Києві значно краща, ніж в областях, де відбувається суттєве природне скорочення населення. Поліризація промислового розвитку: переважили Київ та недостатньо економічно розвинута периферія.</p>	<p>В областях значний ступінь етнічно-національної однорідності (частка етнічних українців становить понад 91%). Частка українців з рідною російською мовою тут досягає 2%. У великих містах – понад 10%. Частка росіян в областях – понад 6%. В столиці, м. Києві, питомі етнічних українців понад 82%, з них 85,8% вважають рідною українську мову. Частка населення з рідною російською мовою у столиці – 25,3%. В регілітно-конфесійному аспекті - велика перевага православного населення (приблизно однакові співвідношення вірних УПЦ КП та УПЦ (МП)).</p>	<p>Досить значна підтримка незалежного державно-політичного розвитку України. Поєднання економічної та культурної складових у трактуванні державних інтересів. Соборницькі орієнтації. Локальні прояви радянської ментальності</p>	<p>Активність громадян на виборах є здебільшого середньою по Україні. В областях вплив українських національно-демократичних та націоналістичних сил коливається в межах 40 – 55%. До 20% населення готові проголосувати за лівоцентристські партії. Менше 7% населення орієнтується на прокоментуніцистські. В столиці дещо нижчим є рівень електоральної активності та більша підтримка ліберально-демократичних сил.</p>
<p>Центрально-Лівобережний (Полтавська, Сумська, Чернігівська обл.)</p>	<p>Історичні традиції Чернігівського князівства. Центральне Лівобережжя – осередок Ієтїманщини і формування старшинських еліт, епіцентр українського культурно-політичного відродження кінця ХVІІІ – першій половині ХІХ ст.</p>	<p>Дещо нижчий середнього рівень урбанізації населення (приблизно 65%). Найгірша демографічна ситуація в державі з найвищими показниками депопуляції населення. Диференціація промислового розвитку: достатньо сприятлива ситуація на Полтавщині та суттєве відставання Чернігівщини. Значний потенціал агробізнесу.</p>	<p>Суттєве переважання етнічних українців в етнічнонаціональній структурі населення (понад 91%). Частка етнічних росіян – близько 7% (компактно проживають у великих містах, а у Сумській області – в окремих районах сільської місцевості). Населення з рідною українською мовою – приблизно 87%, російською – понад 12%. В конфесійній структурі – перевага вірних УПЦ (МП).</p>	<p>Переважаюча підтримка незалежного державно-політичного розвитку України. Поєднання економічної та культурної складових у трактуванні державних інтересів. Соборницькі орієнтації. Поширеність проявів радянської ментальності в депресивних та периферійних районах.</p>	<p>Активність громадян на виборах є здебільшого середньою по Україні. Рівень підтримки українських національно-демократичних сил – до 55%. До 20% населення готові проголосувати за лівоцентристські партії.</p>

<p>Дніпровсько-Харківський (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська обл.)</p>	<p>Пізніше, порівняно з центральними районами, масове заселення території у зв'язку з історією козацтва (запорізького та слобідського), починаючи з XVII ст. Велика роль індустріалізації в процесах соціально-економічного освоєння. Українське культурне піднесення на Слобідській Україні на поч. XIX ст. Харків – перша столиця УРСР; провідний машинобудівний вузол. Придніпров'я – провідна металургійна база країни.</p>	<p>Висщий середнього рівень урбанізації (близько 80%). Від'ємний природний приріст, дещо нижчий середніх значень. Дніпровсько-Харківський регіон – лідер економічного розвитку, основний донор державного бюджету.</p>	<p>Попри суттєве переважання етнічних українців (73%), частка населення з рідною українською мовою є помітно меншою (близько 56%). Значна частка етнічних росіян (понад 21%) і ще більша частка населення з рідною російською мовою (майже 40%). Характерна біполярна модель: російськомовне велике місто – українськомовна сільська округа. В конфесійній структурі – перевага вірних УПЦ (МП).</p>	<p>Переважаюча підтримка незалежного державно-політичного розвитку України. Пріоритет економічної складової бачення державних інтересів. Територіальний патріотизм. Локальне поширення автономістських та проросійських настроїв, ідей відновлення СРСР. Прояви радянської ментальності. Поширеність радянських уявлень про українську державність.</p>	<p>Активність громадян на виборах є порівняно невисокою. Електорат найбільш потенційно готовий відголосувати за впливові українські ліберально-демократичні й центристські сили, особливо за умови підтримки місцевих бізнес-еліт (понад 40%). Суттєвий вплив адміністрації на виборчі процеси. Рівень підтримки українських національно-демократичних сил – не більше 20%. Потенційний електорат компартії та проросійських політичних сил – не менше 10%.</p>
<p>Донецький (Донецька, Луганська обл.)</p>	<p>Тривалий період домінування кочових і напівкочових культур. Масове заселення території, починаючи з XVII ст., у зв'язку з історією козацтва та індустріалізацією. Перетворення Донбасу на поч. XX ст. в головну паливу та металургійну бази Росії. Порівняно невисокий ступінь втягнутості в українські державотворчі процеси першої половини XX ст.</p>	<p>Найвищий рівень урбанізації населення (близько 90%) і високі темпи його депопуляції. Висока концентрація засобів виробництва у промисловості. Наявність деяких стратегічно важливих виробництв і, разом з тим, - широке поширення нерентабельних (дотаційних) підприємств та депресивних міст.</p>	<p>Порівняно невелике переважання етнічних українців (близько 57%), насамперед на півночі району. Значна частка етнічних росіян (понад 38%), особливо у південно-східній частині. В етномовній структурі – переважання населення з рідною російською мовою (понад 72%). Порівняно менший ступінь релігійності населення. Серед вірних – переважання громад УПЦ (МП).</p>	<p>Високий ступінь регіональної самосвідомості та радянської політичної ментальності. Переважаюче бачення України як складової радянської імперії. Низький рівень українського патріотизму на основі місцевих економічних інтересів. Поширеність проросійських настроїв. Штучно реконструйоване донеське козацтво як основний осередок проросійських впливів.</p>	<p>Рівень електоральної активності суттєво залежить від адресурсу. Визначальний адміністративно-електоральний вплив місцевих бізнес-середовищ. Підтримка українських національно-демократичних сил не перевищує 15%. Залежно від адміністративних розкладів достатньо високою може бути підтримка комуністичних та маргінально-проросійських політичних сил, якщо вони будуть ідентифікуватися як «наші-місцеві».</p>

Центрально-Причорноморський (Миколаївська і Херсонська обл.)	Давньогрецький поліс Ольвія. Триваллий період домінування кочових і напівкочових культур. Перебування складі Кримського ханства з XV ст. Запорозькі козацькі впливи. Масове заселення з кінця XVIII ст. Значення центрів суднобудування.	Приблизно середній рівень урбанізації населення (біля 64%). Від'ємний природний приріст на рівні загальноукраїнських значень. Середній рівень економічного розвитку Миколаївщини та деяке відставання Херсонщини. Ще недостатньо використаний великий потенціал агробізнесу та водного транспорту.	Частка етнічних українців – понад 81%, населення з рідною українською мовою – приблизно 70%. Етнічні росіяни формують найбільшу етнічну групу (біля 17%) і зосереджені переважно у містах. Біполарна модель: російськомовне велике місто – українськомовна сільська округа. В релігійно-конфесійній структурі населення – перевага православних УПЦ (МП). Значною також є і кількість віруючих-протестантів.	Переважаюча підтримка незалежного державно-політичного розвитку України на основі насамперед економічних інтересів. Переважання територіальнопатріотизму над культурним. Локальне поширення проросійських настроїв. Прояви радянської ментальності. Поширені є і радянські уявлення про українську державність.	Активність громадян на виборах є дещо нижчою, ніж в середньому по Україні. Суттєвий вплив адмінресурсу та місцевих бізнес-еліт, за підтримки своєї більшості підтримати центристські політичні сили. Рівень підтримки українських національно-демократичних партій – не більше 25%. Зберігається вплив комуністичних сил (до 10%).
Одеський (Одеська обл.)	Давньогрецький поліс Тра. Триваллий період домінування кочових і напівкочових культур. У складі Кримського ханства та Османської імперії. Масове заселення з кінця XVIII ст. та політика захопувальної іноземної імміграції. Одеса – провідний торговельний порт та найбільше місто України на поч. XX ст. Активна культурна і політична діяльність української громади в кінці XIX – на поч. XX ст. Румунська окупація регіону в 1941–1944рр.	Приблизно середній рівень урбанізації населення (67%). Від'ємний, але дещо вищий, ніж в середньому, природний приріст. Нижчі середні значення валового регіонального продукту на одну особу. Суттєве відставання в промислово-розвитковому потенціалі. Недостатньо використаний потенціал водного транспорту.	В Одеській області розміщений найбільш етнічно полареальний історичний район України – Південна Бессарабія, де компактно проживають українці, росіяни, болгари, молдавани, гагаузи. Частка етнічних українців загалом по області – 62,8%, етнічних росіян – 20,7%, болгар – 6,1%, молдаван – 5,0%. Населення з рідною українською мовою становить лише відносно більшість (46,3%) і суттєво переважає в північній частині області. В Одесі та південній Бессарабії перевагу має населення з рідною російською мовою (загалом в області 41,9%). Поліконфесійний склад населення за переваги православних УПЦ (МП) та наявності значної кількості протестантів і атеїстів. Керівництво епархій УПЦ (МП) часто займає деструктивну позицію щодо української державності. В регіоні діє низка релігійно-політичних центрів відверто антиукраїнського спрямування.	Підтримка незалежного державно-політичного розвитку України на основі насамперед регіонально-економічних інтересів. Досить помітне поширення проросійських настроїв та ідей відновлення СРСР. Широка прояви радянської ментальності. Широка поширеність радянських уявлень про українську державність.	Активність громадян на виборах є порівняно високою. Суттєвий вплив на результати виборів адмінресурсу та місцевих бізнес-еліт. У м. Одеса – достатньо широкий діапазон ідеологічних симпатій: від ліберально-демократичних до комуністично-проросійських, а їхній розподіл суттєво залежить від впливовості місцевих лідерів. Рівень підтримки українських національно-демократичних сил в регіоні досягав 20%. Зберігається впливовість комуністичної партії (на рівні 6-8%).

<p>Кримський (АР Крим)</p>	<p>Традиції давньогрецьких полів. Кримсько-татарська державність. Севастополь – морська база Росії. Кримська війна (1853 – 1856 рр.) і оборона Севастополя. Короткий період боротьби УНР та Української Держави за Крим. Крим як останній прихисток білгородського руху. Більшовицький терор 1920-1921 років. Утвердження в Радянській свідомості стереотипів про нібито особливі подвиги севастопольців і кримчан загалом в російській і радянській історії. Депортація кримських татар у 1944 році. Включення до складу УРСР у 1954 році.</p>	<p>Дещо нижчий середнього рівень урбанізації населення (62,7%). Від'ємний, але дещо вищий, ніж в середньому, його природний приріст. Суттєве відставання в промисловому розвитку. Показники валового регіонального продукту на одну особу значно менші середньоукраїнських значень. Недостатньо विकристанний потенціал водного транспорту та рекреаційного господарства.</p>	<p>Крим – єдиний в Україні регіон, де етнічні українці становлять абсолютну меншість (24,3%), а більшістю є етнічні росіяни (58,3%). Особливо суттєвою є перевага етнічних росіян у великих містах – Сімферополі, Севастополі, Керчі. Значно меншою питомою вагою українців є частка населення з рідною українською мовою (10%). За часи незалежності України кількість кримських татар зросла у понад 6 разів і досягла 12% усієї людності. Особливістю етнічної структури населення Криму є наявність значної кількості населення, яке народилося поза межами України – в Росії та Узбекистані. Крим – найбільш попереліганий район. Серед православних конфесій переважає УПЦ (МП), структури якої в районі відзначаються нетерпимим ставленням до інших християнських конфесій. Кримські татари – мусульмани-суніти.</p>	<p>Слабка підтримка незалежного державно-політичного розвитку України. Низький рівень інтегрованості в загальноукраїнські суспільно-політичні процеси. Широке поширення сепаратистських проросійських настроїв, радянської ментальності та ідей відновлення СРСР. Переважаюча орієнтація кримських татар на створення національної кримсько-татарської автономії в складі суверенної України.</p>	<p>Переважаюча підтримка політичних сил, орієнтованих на політичне і культурне зближення з Росією, особливо за підтримки адміністратури. За українські національно-демократичні сили, підтримувані меджісом кримсько-татарського народу, голосувало до 15% виборців. Зберігається значний вплив комуністичних сил.</p>
--------------------------------	---	--	--	---	--

Більш диференційованою за макрорайонами є електоральна активність населення, виявляючи при цьому більш суттєві особливості геополітичної свідомості. Як свідчить аналіз останніх виборів президента України та парламентських виборів⁹, основною рисою їхньої географії є значна диференціація у підтримці політичних сил різних геополітичних орієнтацій між макрорайонами історичного ядра України (Закарпатський, Галицький, Волинський, Буковинсько-Північно-Бессарабський, Подільсько-Поліський, Центральньо-Правобережний, Центральньо-Лівобережний) та територіями дещо пізнішого масового заселення (Дніпровсько-Харківський, Донецький, Центральньо-Причорноморський, Одеський та Кримський макрорайони). Але виникнення такої ситуації аж ніяк не можна вважати якимсь іманентним культурно-цивілізаційним розломом. Насправді, у такому розподілі симпатій виборців проявлялись не лише відмінності геополітичних поглядів громадян, але й суттєва роль адмінресурсу та місцевих великих фінансово-бізнесових груп, яким вигідно було з кон'юнктурних міркувань, використовуючи ідеологічні спекуляції, мобілізувати в певному напрямі

⁹ Дністрянський М. С. Політична географія України. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. С. 250 – 288

електорат, спираючись на окремі етногеографічні реалії та міжрайонне історико-культурне відчуження.

Отже, структура географічних образів виявляє як лінії територіально-політичної міжрайонної пов'язаності, так і несформованість загальнонаціональної політичної ідентичності, неузгоджене бачення перспектив національно-державного розвитку, що не дає підстав для формування політико-географічного образу України як цілісної консолідованої держави. Очевидними при цьому є негативні наслідки тривалої політики провокування міжрайонного несприйняття, яку проводили в радянський період та вже в новітні часи, і недостатність сучасних заходів щодо зміцнення міжрегіональних зв'язків. Зберігається надто багато чинників міжрегіонального відчуження, створених або цілеспрямованою деструктивною діяльністю чи, навпаки, – бездіяльністю. Тобто, загалом в державі достатньо об'єктивних передумов територіально-політичної консолідації українського суспільства у поєднанні зі збереженням регіональної самобутності, *але їхня реалізація є проблематичною як через несприятливі зовнішні впливи, так і через відсутність відповідного інформаційного забезпечення.*

ЛІТЕРАТУРА

- Атлас історії української державності* / В. Грицеляк, І. Дикий, І. Ровенчак. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2013.
- Влах М. Р. *Поняття географічний образ в гуманістичній географії // Проблеми української термінології: зб. наук. пр.* – 2014.
- ДЕРГАЧЕВ В. А. *Геополитический словарь-справочник.* – К.: КНТ, 2009.
- Дністрянський М. С. *Закони геополітики: історичні міфологеми, ідеологічні установки чи реальні глобальні тренди // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* – 2013. №16.
- Дністрянський М. С. *Політична географія України.* – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014.

- Дністрянський М. С. Суспільно-географічне макрорайонування України: нові методологічні підходи і пропозиції // *Limes*, 2014.-Т. 1.
- Замятин Д. Н. *Метагеография: Пространство образов и образы пространства*. – М. : Аграф, 2004.
- Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. – К.: Державний комітет статистики України, 2003.
- Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К.: Техніка, 2014.
- Склярська О. І. *Політико-географічні процеси в Закарпатській і Чернівецькій областях: монографія*. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011.
- DANIELS S. *Place and Geographical Imagination* // *Geography*, 1992. №4.

2013. szeptember 20.
A 2013/2014-es tanév ünnepélyes megnyitója.